

טרוצקי בשנת 1905

יצחק דויטשר

ולפני שהשיגו חירות פעולה חדשה. טרוצקי ייצג יותר מכל אדם אחר אותו הלך־רוח של קוצר־החלטה ופחד־התפלגות ששרר בשני חלקיה של המפלגה. מבחינה מסוימת גילם את „אי־בגרותה“ של התנועה, ולעומת זאת ייצגו „קנאי הפילוג“ הרבה יותר ממנו את עתידה. הוא הביע את הרגשות העזים שבקרב המפלגה נגד ההגיון של התפתחותה העז מהם. אבל הוא גילם גם את „בגרותה“ המרובה ביותר של התנועה, בשעה שניסח את מגמותיה ושאיופתייה הרחבות. בתיאור מטרות המהפכה התקדם טרוצקי מהלאה ללנין ולמארטוב גם יחד; ולפיכך היה מצויד יותר לתפקיד פעיל בהתקוממות. אינסטינקט פוליטי בטוח כיוון את צעדיו והולוכו ברגעים הנכונים אל מקומות של תורפה ואל נקודות־המוקד של המהפכה.

בחדשים הראשונים לשובו לרוסיה נבצר ממנו לעשות הרבה, מלבד הכתיבה וההשפעה על קראַסין, שבאמצעותו השפיע גם על כל האירגון. האנדרלמוסיה של חדשי ינואר־פברואר חלפה, ובאביב היתה תנועת העבודה שרויה באפס־מעשה. השביתות כשלו; נגישות המשטרה ופסקי־הדין הטילו מורא בקרב הפועלים. היוזמה הפוליטית עברה לידי המעמד הבינוני הליברלי. שורה ארוכה של קונגרסים וועידות, שנערכו על ידי תעשיינים, סוחרים, בנקאים, רופאים, עורכי־דין וכיוצא בהם, עוררה את התביעה לממשלה קונסטитуציונית ולתיקונים. רק בזמן מאוחר יותר באותה שנה, לאחר המאורעות של תבוסת צושי־מה, ושבתת צוות האניה „פוטיומקין“, וסיום המלחמה עם יאפאן, נשמטה היוזמה שוב מיד המעמד הבינוני ועברה אל הפועלים.

במשך כל הזמן הזה לא היה טרוצקי יכול להופיע ברבים. אפילו בתוך החוגים החשאיים שבפטרבורג התהלך בזהירות כאחד „איואן פיאָט־רובין“. האדמה נעה תחת רגליו — „אוכראנה“ היו „סוכנים־פרובוקטורים“ בתוך המפלגה. אבל ממקומות־מחבוא התבונן טרוצקי בזירה המדינית והוציא מתחת ידיו זרם בלתי־פוסק של מאמרים, מחקרים סוציולוגיים, מכתבים אל „איסקרה“, כרוזים, עלונים, קונטרס־פולמוס וחיבורים על האיסטרטגיה והטאקטיקה של המהפכה. הוא נתן אושש בדעות שהביע יחד עם פארווס; ואף התק-

בפברואר הגיע טרוצקי לקיוב, ושם קיבל את זהותו של קצין שפרש מן השירות בשם אַרבוזוב, והתחבא כך שבועות מספר. קיוב היתה אז מרכזו של האירגון החשאי; אבל המשטרה שם היתה ערנית פחות מאשר בפטרבורג ובמוסקבה. שם נפגש טרוצקי עם ליאוניד קראסין, האיש שהיה חברו הקרוב במשך כל אותה שנה. קראסין, שהיה טכנאי מצוין ומנהל תעשייני מצליח, היה בעת ובעונה אחת גם חבר הועד המרכזי, משנה ללנין בסולם־הדרגות של הבולשביקים, וראש האירגון החשאי במקום. אף־על־פי־כן היה קראסין בין „הפייסנים“, שהשתדלו לאחות את הקרע שבתוך המפלגה, ולפיכך ניטש ריב בינו לבית לנין. דבר זה הקל על טרוצקי את שיתוף הפעולה עמו. אף קראסין לא יכול לוותר על טרוצקי, הסופר והמדינאי הסוציאליסטי החשוב, היחיד באותו זמן ברור סיה כולה. באביב העביר קראסין את טרוצקי לפטרבורג.

שאר המנהיגים הסוציאליסטים נשארו באירור־פה כמעט עד סוף השנה. בזמנים כתיקנם, כשהתרחשות המאורעות היתה אטית, יכול היה האירגון החשאי להרשות לעצמו להיועץ עם המנהיגים שבהגירה ולחכות להוראותיהם. אבל עתה התרחב היקף הפעולות בקדחתנות: לעתים קרובות יותר ויותר מוכרחת היתה המפלגה לפעול תחת לחץ המאורעות ולקבל החלטות לאתגר. כתוצאה מכך נמצא המגע השיגרתי עם ההגירה כבד מדי ואטי מדי.

כיוון שחזר לרוסיה בהקדם, מצא עצמו טרוצקי עד מהרה במרכזם של העניינים החשאיים. דבר זה גרם שיופיע הרבה יותר גדול במהפכת 1905 מכל המנהיגים הזקנים ממנו. אבל הוא הופיע גדול גם בגלל סיבה אחרת, חשובה יותר: שני הזרמים שבמפלגה לא התגבשו עדיין במידה כזו שייעשו שני כוחות נבדלים זה מזה ועוינים. אבל המחלוקת כבר נתגלעה עד כדי כך, שתפסה את כל דעתם ומרצם של המנהיגים. המפלגה כבר לא יכלה לפעול בסופת־האנדרלמוסיה ברוסיה ביזמה המהירה ובמרץ המחושל של גוף אחד — מבחינה זו יאחרה המהפכה להתחולל. אבל מבחינה אחרת הקדימה לבוא — לפני ששתי המפלגות, של הבולשביקים ושל המנשביקים, נפרדו זו מזו,

האופוזיציה שלהם אוצלים למעמדות הבינוניים פרסטיז'ה פוליטית, שיש בה משום סכנה לתנועת המהפכה. עד הזמן האחרון זילולה האינטליגנציה בתעשיין ובסוחר, ואילו עכשיו היא מקדמת אותם בברכה כגיבורי העם הלוהמים לייעודו; ולדוברי הליברלים „נראים נאומיהם משכנעים כל כך, שהם מצפים לכניעתו של האויב (הצאר) מיד... אבל יריחו עדיין לא נפלה; יתר על כן, עודה חורשת מזימות“⁽⁴⁾.

אכן, יריחו היתה חורשת מזימות. ביזמתו של בוליגין, מיניסטר של הצאר, התכוננו לקרוא ול- כנס כעין פארלאמנט, זה שנודע אחר כך בתורת הדומה של בוליגין. ב-6 באוגוסט הכריז הצאר על תכניתו זו במאניפסט. הדומה היתה צריכה להיות גוף מייצג ולא גוף מחוקק. בבחירות היה צריך כל מועמד ללכת לקלפי ולהצביע לחוד; זכות הבחירה היתה מיוסדת על הרכוש; והצאר שמר לעצמו את הזכות לסגור את הדומה ואף לפזר אותה. מן המעמדות העובדים נשללה למעשה זכות הבחירה. מאניפסט זה השרה על האופור ויציה מידת-מה של מבוכה. מיליוקוב, ההיסטור- יון החשוב, שנעשה עתה מנהיגם של הליברלים, קידם את המאניפסט בברכה ותיאר אותו כאילו צלח עמו העם את הרוביקון אל ממשלה קונסטי- טוציונית⁽⁵⁾. נכונותו של המנהיג הליברלי להסת- פק בלוגמת-ההרגעה של הצאר עוררה את טרוצ- קי, שהיה בעד החרמת הדומה, לכתוב „מכתב גלוי לפרופסור פ. ג. מיליוקוב“⁽⁶⁾. מכל כתבי-הפול- מוס נגד הליברלים היה מכתב זה העוקצני והח- ריף ביותר, והוא נפוץ הרבה בחשאי-למחצה. „רוביקון היסטורי — כתב טרוצקי — צולחים באמת רק בשעה שאמצעה החמריים של ממשלה עוברים מידי האבסולוטיזם אל ידי העם. דברים כאלה, פרופסור, לא יושגו לעולם עם חתימה על תעודת-קלף; הם מתרחשים בראש-חוצות ומוש- גים במאבק“. הוא הזכיר כיצד התחוללו המיפנים הגדולים במהפכה הצרפתית — לא עם ההצהרות על העיקרון החוקתי, אלא עם המעברים האמי- תיים של כוח מגורם לגורם. וכן הזכיר את המאור- רעות בגרמניה בשנת 1848 — כיצד הסתפק הלי- ברלים של המעמד הבינוני בהבטחת החירות שנתן המלך הפרוסי; כיצד עזר למושל היחיד

ד. מיד לאחר שובו לרוסיה כתב ב„איסקרה“, כי מלבד המפלגה הסוציאל-דמוקרטית „אין בזי- רת-המלחמה של המהפכה אף (תנועה) אחת“, המסוגלת לארגן את התקוממותה של האומה כולה.

בחוף-לארץ הטיפו להתקוממות מזוינת גם פארווס, וכמובן גם לנין. המנשביקים השוהו את החלטתם וטענו כי התקוממות מזוינת, כמו מהפכה בכלל, אינה ניתנת לאירגון — היא עתידה להת- חולל מאליה עם התגברות מרדנותו של העם. מאחרי עמדת-ציפיה זו של המנשביקים היתה ההכרה הנחושה, כי ההנהגה במהפכה הרוסית תהיה לא לסוציאליזם אלא לליברליזם. באותו גליון של „איסקרה“, שבו כתב טרוצקי כי מלבד הסוציאל-דמוקרטיה אין בזירת-המלחמה של המ- הפכה אף תנועה אחת הראויה להנהגה, טען מאר- טוב בתוקף כי יהיה זה ייעודם ההיסטורי של המעמדות הבינוניים להביא לידי דמוקרטיזציה ראדיקלית של החברה הרוסית. „אנו רשאים לצ- פות — כתב מארטוב — כי חישובים פוליטיים מפוכחים יעוררו את הדמוקרטיה הבורגנית שלנו לפעול באותו אופן שבו פעלה במאה שעברה הדמוקרטיה הבורגנית במערב-אירופה תחת השראתה של רומאנטיקה מהפכנית“⁽⁷⁾.

טרוצקי הגיב על דבריו של מארטוב בביקורת העמדה הליברלית, כפי שהובעה על ידי גופים כגון איחוד בעלי-התעשייה במוסקבה, תעשיית הברז והפלדה בפטרבורג, הבנקים שבפרובינצ- יות, המעבידים בהרי-אוראל, בעלי טחנות-הסוכר באוקראינה, הקונגרסים הלאומיים של הרופאים, השחקנים, חוקרי-הפשעים וכיוצא באלה. הוא לא התעלם מן העובדה, כי המעמדות הבינוניים מקופ- חים על ידי השלטון האריסטוקרטי, וכי ענינם בקידמה כלכלית ובסחר חפשי מעורר אותם לת- בוע חירות פוליטית. הוא אפילו ציין, כי „המש- טר הליברלי הולך ונעשה הכרח מעמדי בשביל הקפיטל“, וכי „הסוחר העירוני הוכיח שאינו נופל בהתנגדותו למשטר מבעל-האחוזה הנאור“⁽⁸⁾. אבל הוא הוסיף, כי בתביעותיהם אין המעמדות הבינוניים אלא גרווריהם של הפועלים, וכי הם מעוכבים ומעוצרים מפחד המהפכה. „בשביל הפרולטריון הדמוקרטיה היא הכרח פוליטי בכל הנסיבות; בשביל הבורגנות הקפיטליסטית היא הכרח פוליטי אך בנסיבות מסוימות“⁽⁹⁾ גינוני

(1) שם.

(2) ל. טרוצקי, „סוציניניא“, כרך ב', ספר א', עמודים 71, 79.

(3) כנ"ל, עמוד 91.

(4) כנ"ל, עמודים 98-99.

(5) המבוכה שררה בכל המפלגות. בניגוד למיליוקוב, התכוננו רבים מבין הליברלים להחרים את הדומה. המנשביקים היו זמן-מה נגד ההחרמה. הבולשביקים היו בעדה. איטטוריה רוס. טוצ. דת. עמ' 126.

(6) ל. טרוצקי, „סוציניניא“, כרך ב', ספר א', עמוד

דים 196-205.

עם המתנגד התאים על הצד היותר טוב לאפיו הפלמסני ולסגנונו הדיאלקטי. לא לחינם היה המכתב הגלוי אורח־הביטוי החביב עליו כל כך. כך פנה במישרין אל ציבורים מציבורים שר נים, ודיבר אל כל קבוצה חברתית בלשונה וכאורח דיבורה, בקלות ובתנופה יוצאות מן הכלל. בכתבי־הפולמוס שלו נגד הליברליזם פנה אל האינטליגנציה ואל הפועלים המשכילים. במכתבו הגלוי אל מיליוקוב דיבר אל הציבור האקדמי. מיד אחר שובו לרוסיה חיבר כרוזים אל האיכרים, אשר קראסין הוציא אותם בחתימת הועד המרכזי. בכרוזים אלה היה לפני עיניו של טרוצקי ציבור של עובדים חקלאיים, אנשים פרימיטיביים, שברובם אינם יודעים קרוא וכתוב, כדוגמת אלה שהיו פעם באחוזתו של אביו, ציבור שבו עלולים היו להיות מתי־מספר שיוכלו לקרוא את הדברים לפני כל השאר. הוא בנה את הכרוז שלו במלים פשוטות ביותר ולפי הקצב של סיפור העם הסלאווי, עם קריאות חוזרות אפייניות. המלים והקצב היו מותאמים לדיקלומו של תועמלן כפרי, של משורר־נודד כפרי. אבל עם זה דיבר אל האיכרים באותה מידת־ההיגיון ובאותה התנורה שבה פנה אל יריבו האקדמי. בכל הספרות המהפכנית, שנכתבה בשביל האיכרים, יש תעודות מעטות מאוד, אם ישנן בכלל, העשויות להשתוות בסגנון העממי ובישירות פנייתן עם הכרוז שבו תיאר טרוצקי לפני האיכרים את שחיתת ינואר בפטרבורג. הוא סיפר כיצד צעדו הפועלים, בשקט ובשלוה אל ארמונו של הצאר, כשבידיהם תמונתו תיו של הצאר, איקוניות וסמל־כנסייה:

„מה עשה הצאר? מה היתה תשובתו לפר־

עלי פטרבורג?

„הקשיבו, הקשיבו, איכרים...

„כך דיבר הצאר אל עמו...

„כל הצבא שבפטרבורג הועמד על רגליו...

„כך אזור הצאר חלצו, כדי לדבר אל נתיניו...

„מאתיים אלף פועלים צעדו בכיוון לארמון.

„הם היו לבושים בבגדי חגג שלהם, הזקנים

אשר שיבה זרקה בשערים, והצעירים; הנשים

צעדו יחד עם בעליהן. אבות ואמהות הובילו

את ילדיהם הקטנים בידיהם. כך הלך העם

אל הצאר שלהם.

„הקשיבו, הקשיבו, איכרים!

„תיחקק כל מלה על לוח לבכם...

„כל הרחובות והכיכרות, שבהם היו צרי־

כים הפועלים השקטים לעבור, היו תפוסים

על ידי הצבא.

לדכא את המהפכה; וכיצד בסופו של דבר, כשוך המהפכה, הביס והשפיל המלך את הליברליזם:

„ההיסטוריה אינה מלמדת את הפרופ־

טורים להיסטוריה מאומה. משגיו ופשעיו

של הליברליזם בינלאומיים הם. אתם

אינכם אלא חוזרים על מה שעשו בסי־

טוצ'יה דומה לזו קודמיתם לפני יובל

שנים... אתם חוששים לפרוש מן הדומה,

משום שבתוך המדבר השמים והצחית,

שבו מדשדש הליברליזם הרוסי לא עשור

שנים אחד, נראה לכם מחזה־השרב הקונ־

סטיטוציוני כדבר־מה ממש... אתה,

הפרופסור, לא תאמר זאת לעם. אבל אנו

נאמר. ואם תנסו להתווכח עמנו לא במסי־

בות של ליברלים, אלא קבל עם ועדה,

נוכיח אנו כי בלשוננו המהפכנית, הקשה

והגסה, אנו יכולים להסביר ולשכנע באר־

רץ בלי־פורץ... אם המהפכה לא תשוך,

תראה בכם הביוקרטיה את משענתה;

ואם אמנם תיהפכו למשענת שלה, תש־

לך אתכם המהפכה המנצחת מעל לסיפון

הימח... (ומצד אחר, אם תובס המהפכה,

לא יהא למשטר הצאר כל צורך בליבר־

ליזם). אתה מציע לא לחשוש מפני קולות

הימין ומפני קולות השמאל... המהפכה

עוד לא אמרה את דברה האחרון. בתנור־

פות עזות ואמיצות היא מורידה את להב

חרבה על ראש האבסולוטיזם. ייזהרו נא

מתחכמי הליברליזם מלשים את ידיהם

תחת להב־ההפלדה המתנוצץ. יישמרו

וייזהרו.”

במכתב גלוי זה הסגנון הוא האדם; סגנון

תורני, רטורי וקשה־לרצות כאחת. ביחסו לליבר־

רליזם היה טרוצקי קרוב ללנין. אבל בעוד שלנין

נטה אך מעט, או לא נטה כלל, להיכנס במישרין

בפולמוס אידיאולוגי עם הליברליזם, הרגיש

טרוצקי את הצורך להציג בכל עת את הסוציא־

ליזם המהפכני לעומת הליברליזם. הוא ניהל

פולמוס זה עכשיו, והוא יוסיף לנהל אותו כל ימי

חיו, לא משום שהוא ניתק את הקשרים עם

הליברליזם הבורגני באורח מכריע פחות מאשר

לנין, אלא במידה רבה משום שהרגיש יותר

בכוה־המשיכה שלו. לנין לימד והורה דרך

לתומכיו, ובמידה מסוימת הטיפ גם לנספחים

אליו, ואילו טרוצקי פנה במישרין אל דוברי

הליברלים וניתח והפריך את נימוקיהם לפני

קהל הרחב הפוסח על הסעיפים. ויכוה ישיר

טיח הצאר, במאניפסט־אוקטובר שלו, מתן קונ־סטיטוציה וחירויות אזרחיות. ה"דוֹרְנִיק" (שומר־החצר) שירת על פי רוב גם את המשטרה החש־אית בתורת מודיע ואוכל־קורצה; אבל עכשיו דבקו גם בו חידקי המהפכה. ה"דוֹרְנִיק בפטר־בורג מקיץ מן הסיוט המשטרתי", כתב טרוצקי. "25.000 דוֹרְנִיקים התאספו לדון בצרכיהם. הדוֹרְנִיקים אינם רוצים לשמש עוד כמכשיריה של האלימות המשטרית". הם הגישו את תביעור־תיהם וסירבו לחתום על איגרת־תודה לצאר, משום שבמאניפסט של הצאר "ניתנה החירות, אבל טרם הוכחה במציאות". "עוונות ופשעים הר־בה", כתב טרוצקי, "מכבידים על מצפונם של הדוֹרְנִיקים בפטרבורג. לא פעם אחת בלבד פגעו, בפקודת המשטרה, בפועלים ובסטודנטים ישרים... המשטרה הטילה עליהם פחד, ובני העם התחילו לשנוא אותם. אבל עתה הגיעה שעת ההתעוררות הכללית. הדוֹרְנִיק מפטרבורג פוקח את עיניו. בר־קר טוב לך, הדוֹרְנִיק מפטרבורג".

כך דיבר טרוצקי אל כל מעמד שבחברה הר־רית, מלמעלה עד למטה, מעמד מעמד כלשונו שלו, אבל תמיד בקולו של טרוצקי. המהפכה הרוסית מעולם לא היה לה ולעולם לא יהיה לה שופר אחר בעל רב־גוניות כזו של סגנונות ונעי־מות.

בזמן שהותו בקיוב עקר מדירה חשאית אחת לחברתה, כשהוא מסתיר את זהותו תחת המסכה של "קציין בפנסיה ארבוזוב". אותו ארבוזוב נראה כאיש מכובד, ואפילו הדור; אבל הוא היה עסוק מאוד, קיבל בביתו אורחים משונים, הסתגר עמם למשך שעות רצופות, או שנבר בערימות של עי־תונים, ספרים וכתבי־יד. כמה מבעלי־הבית שלו נפחדו והוא היה נאלץ לעקור לדירה אחרת. אחר־רים נתנו לו מחסה באומץ ומתוך שויון־נפש. ב"חיי" מתאר טרוצקי כיצד התחפש פעם כחולה ומצא מקלט בבית־חולים לחולי עינים. הרופא, שהיה ממונה על המחלקה וכמה מעוזריו ידעו את הסוד. אחות, שלא חשדה מאומה, השגיחה ברוך ובהקפדה על החולה המזור; טיפטה בעיניו טי־פות והטילה עליו לעשות אמבטיות לרגליו ולהפ־סיק את הקריאה והכתיבה.

לאחר שעבר לפטרבורג מצא לו קראסין מקום מגורים בביתו של הקולונל ליטקאנס, הקציין הרפואי הראשי באקדמיה הצבאית המלכותית, מקום שם היה גם מיפגש־הסתר של קראסין עם חברי המחתרת. בניו של הקולונל עסקו בעבודה

"תנו לנו לעבור אל הצאר! ביקשו האי־כרים.

"הזקנים כרעו על ברכיהם.
הנשים התחננו והילדים הקטנים התחננו.
תנו לנו לעבור אל הצאר!...
ואז קרה הדבר!
התותחים פלטו קולות־רעם... השלג האדים מדמם של פועלים...
ספרו לכל ולכל אדם איך התנהג הצאר עם פועלי פטרבורג!...

"זכרו, איכרי רוסיה, איך היה כל צאר רוסי חוזר ואומר בגאווה: "בארצי שלי אני הראשון שבחצרני־המלכות והראשון שבאצי־לים"...

"הצארים הרוסים עשו מן האיכרים הר־ר סים מעמד של עבדים; הם היו נותנים אותם במתנה, כמו כלבים, למשרתיהם הנאמנים... "איכרים, באסיפותיכם אמרו לחיילים, לבני־העם המתקיימים בכספו של העם, שלא יעזו לירות בבני העם".

כך, במלים פשוטות, בלי להרפות אף רגע אחד מלעורר את דמיונו של המוזיק, הסביר מה חן המטרות שאליהן שואפת מפלגתו ומה הם האמ־צעים שתנקוט בהם; והוא תירגם את המושג הזר "מהפכה" ללשונם של האיכרים: "איכרים, תפרוץ האש הזאת ברוסיה כולה בעת ובעונה אחת, ושום כוח שבעולם לא יוכל לכבותה. אש בעלת היקף כל־לאומי כזה קרויה מהפכה"⁽¹⁾

בסגנון אחר פנה אל הפועלים העירוניים — למשל, כשלא נענו לקריאתה של המפלגה להפגין באחד במאי: "אתם נבהלתם מפני חייליו של הצאר... אבל אתם אינכם מפחדים למסור את אחי־כם לצבאו של הצאר, שימותו ללא־מספד באותו בית־קברות גדול שבמאנג'וריה... אתם לא יצאתם אתמול, אבל יצוא תצאו מחר או מחרתיים"⁽²⁾. מלאכת־מחשבת קטנה של עבודת־עיתונאות מהפכנית היה מאמר קצר מאוד בשם: "בוקר טוב לך, דוֹרְנִיק מפטרבורג"⁽³⁾. הוא כתב את המאמר הזה בזמן מאוחר יותר באותה שנה, לאחר שהב־

(1) "איטקרה", מספר 90, 3 במארס 1905. "סוציני־ניא", כרך ב', ספר א', עמודים 217-224. כתב־היד של הכרוז הזה נמצא, לאחר 1917, בארכיון הז'אנדארמריה בקיוב — הוא נתפס על ידי המשטרה בשעת חיפוש בבית־הדפוס של קראסין.

(2) ל. טרוצקי, "סוציניניא", כרך ב', ספר א', עמ־רים 241-245. כרוז זה, בהתימת הועד המרכזי, נמצא אף הוא, לאחר 1917, בארכיון הז'אנדארמריה בקיוב.
(3) "רוסקאיא גאזטא", 15 בנובמבר 1905; "סוציני־ניא", כרך ב', ספר א', עמודים 300-301.

של הסינאטור שידלובסקי, לחקור בסיבותיה של ההתרגשות. הועדה צייתה על הפועלים לבחור את נציגיהם מתוך בתי-החרושת, כדי שהללו יעבירו את קובלנותיהם. השובתים באוקטובר נהגו לפי התקדים הזה. כשנתכנס הסוביט לראשונה, ב־13 באוקטובר, נכחו רק שליחיו של רובע אחד (רובע הניבה). היה צורך בגורם מעורר, שישפיע על הרובעים האחרים. וגורם-מעורר כזה נעשו המנשביקים, אשר ביום יבוא עתידים יהיו להתנגד במרירות למוסד שעתה היו סנדקיו.

לסוביט נודעה מיד סמכות יוצאת מן הכלל. היה זה הגוף הנבחר הראשון, שייצג את מעמד הפועלים, אשר היה עד כה משולל כל נציגות. כיון שהממשלה התייחסה בבוז גמור לעצם העקרון של נציגות לעם, לא יפלא שהמוסד הראשון המגלם את העקרון הזה הטיל מיד צל מבחינה מוסרית על האדמיניסטרציה הקיימת. הסוביט נעשה מיד גורם מהפכני ממדרגה ראשונה.

בפעם הראשונה הופיע טרוצקי לפני הסוביט, שנתכנס במכון הטכנולוגי, ב־15 באוקטובר, יום שובו מפינלאנד, או למחרת היום הזה. היו שם באי-כוח מרובעים שונים — בבחירות השתתפו 200.000 איש, קרוב ל־50 אחוז מכל הפועלים שבבירה. לאחר זמן, בבחירות שלאחר מכן, גדל מספר הנציגים ועלה מ־400 ל־560. זה עתה החליט הסוביט להוציא עיתון משלו בשם „איור וואַסטיא“ („ידיעות“), והוא ניהל משא-ומתן עם המועצה העירונית על מתן מקום וכל מיני הקלות לצורך העבודה. באולמיו ובמסדרונותיו של המכון הטכנולוגי שררה אירה של התרגשות קדחתנית: שובתים היו נכנסים ויוצאים, דנים בענייניהם ומחכים להוראות — היה כבר בכך מטעם הסוביט שב־1917.

מכל מקום, המפלגות והקבוצות הסוציאליסטיות לא הסכימו עדיין ביניהן על יחסן אל הסוביט. המנשביקים והסוציאליסטים רבולוציונרים החליטו לשלוח את נציגיהם מיד. הבולשביקים סירבו ללכת בעקבותיהם ותבעו כי הסוביט יסכים מראש לקבל עליו את הנהגת המפלגה — רק אז יהיו מוכנים להצטרף אליו. טרוצקי, שהוזהר על ידי קראסין לשיבת הועד המרכזי של הבולשביקים, שידל את חברי הועד שיחליטו על הצטרפות לסוביט בלי כל תנאים מוקדמים. שום קבוצה או מפלגה, טען טרוצקי, אינה רשאית לתבוע לעצמה את המנהיגות המוחלטת. הסוביט צריך להיות גוף ייצוגי רחב, המקיף את כל גוני השקפותיו של ציבור הפועלים; רק אז יוכל לשמש

החשאית והוא עצמו היה „אוהד“. בביתו של ליט-קאנס גרו טרוצקי וסאדובה בתורת משפחת אצילים ויקאנטיב הנמלטת לשעה מתשומת-לבה של „האוכראנה“. מכל מקום נאסרה סאדובה בהפגנת האחד במאי, והפרובוקטור שבתוך האירגון החשאי אי התחקה על עקבותיו של טרוצקי. טרוצקי ברח מהר לפינלאנד, שהיתה אז חלק מן האימפריה של הצאר, אבל היה בה חופש מרובה יותר מאשר ברוסיה. בין האגמים ויערות-האורן של הנוף הפיני, בבית-מלון שהיה מכונה „ראוהא“ (שלום), הגה, למד, כתב ושמר על הקשר שלו עם קראסין, עד שבאמצע אוקטובר הגיעו אל בית-המלון הנידח הידיעות על השביתה הכללית בפטרבורג „כסופה משתוללת בעד חלון פתוח“. ב־14 באוקטובר או לכל המאוחר ב־15 בו היה שוב בעיר-הבירה הרוסית.

השביתה התחילה בדרישת פועלי הדפוס לקבוע להם שעות-עבודה מעטות יותר ושכר גבוה יותר; אחר כך עברה במהירות לענפי תעשייה אחרים, התפשטה מפטרבורג לערי-השדה וקיבלה אופי פוליטי במידה ניכרת, עד שהפתיעה את מנהיגי המחתרת הסוציאליסטית. הפועלים תבעו גם חירות קונסטיטוציונית, כשם שתבעו הפחתת שעות-העבודה והעלאת השכר. עם התפתחותה של השביתה צץ ועלה מוסד חדש, שנעשה עצם מעצמיה של המהפכה הרוסית: המועצה הראשונה, או כשמה הרוסי, הסוביט הראשון של נציגי הפועלים. הסוביט לא היה מאמצא-אותימה של הבולשביקים. להיפך, הבולשביקים, שבראשם בפטרבורג עמדו בוגדנוב וקניזונאן-ראדין, הביטו בחשד על הסוביט וראו בו יריב למפלגה. רק בשבוע הראשון של נובמבר (לפי הלוח החדש, בשבוע השלישי בו), כשהגיע כבר הסוביט לשיא כוחו והשפעתו, כתב לנין משטוקהולם מכתב, בו השתדל לפתות את נאמניו, שיתייחסו אל הסוביט במידה מרובה יותר של שיתוף-פעולה¹). הגרעין של הסוביט הוקם על ידי שובתים בחמישים בתי-דפוס, שבחרו את ציריהם ונתנו להם הוראה להריב מועצה. אליהם נצטרפו עד מהרה באי-כוח מתוך מקצועות וענפי-תעשייה אחרים. באורח מוזר למדי הביא לעולם את רעיון הסוביט, שלא במישרין ושלא במתכוון, הצאר עצמו, אשר מינה, לאחר מאורעות ינואר, ועדת-חקירה, בראשותו

¹ לנין שלח את מכתבו ל„נובאיה ז'יון“, כתב-עת שהופיע על-ידי הבולשביקים בפטרבורג, אבל המכתב לא נתפרסם שם; הוא ראה אור לראשונה ב„פראבדה“, אחרי שלושים וחמש שנים, ב־5 בנובמבר 1940.

עד שהגיע ועלה אל הגזוזטרה: שם היה מקומו! מארגני האסיפה הכירוהו כאדם שהופיע מטעם המנשביקים בסובייט בשם יאנובסקי (איש יא-נובקה); אחדים הכירוהו גם בתורת טרוצקי מ„איסקרה“. הוא הביט בציבור הגדול, שלא ראה כמותו מעולם; ובקול, שנשמע לו כמוזר ורחוק מקולו שלו, קרא בעזו: „אזרחים! עכשיו, כששמנו רגלנו על צואר הכנופיה המושלת, הם מבטיחים לנו חירות“.

הוא עצר בדיבורו, כתוהה לדעת אם המקלחת הקרה שיזליף על התלהבותם של ההמונים לא תקפיא אותם; והוא חיפש מלים, שיוכיחו לאנשים כי הוא שמח בשמחתם, אך עם זה יזהירו אותם מפני נכונותם להאמין בקלות.

„התליין על כיסא-המלוכה“, הוסיף טרוצקי, „הוא שכפינו עליו להבטיח לנו את החירות. מה גדול הוא הניצחון! אבל — אל תמהרו לחוג אותו: עדיין אינו ניצחון שלם. כלום ישוה משקלו של שטר-חוב למשקלו של זהב טהור? כלום הבטחת-חירות כמוה כחירות עצמה?.. הביטו סביבכם, אזרחים, הנשתנה איזה דבר מיום את-מול? כלום נפתחו שערי בתי-הסוהר שלנו?.. כלום כבר חזרו אחינו מן הישימון הסיבירי?..“

„חנינה! חנינה!“ ענה לעומתו ההמון. אבל לא זה היה הדבר שחתר אליו טרוצקי. הוא המשיך בדבריו ויצא בסיסמה נוספת: „...אילו החליטה הממשלה באמת ובתמים לעשות שלום עם העם, היתה מכריזה ראשית כל על חנינה. אבל, אזרחים, כלום זהו הכל? אפשר לשחרר היום מאות לוחמים פוליטיים ומחר — לאסור אלפים... כלום אין הפקודה „אל תחוסו על כדורים“ תלויה בצדו של מאניפסט החירות?.. כלום אין התליין טראפוב מושלה הכלי-יכול של פטרבורג?“

„הלאה טראפוב!“ חזיר להם טרוצקי. „אבל כלום יחיד הוא טראפוב?.. הוא שולט בנו באמצעות הצבא. כוחו ועוצם ידו הם ה'ז'נדרמים, המוכתמים בדם 9 בינואר. הוא מצווה עליהם לא לחוס בכדורים לגופיכם ולראשיכם. אנו לא נוכל לחיות, לא נרצה לחיות, ולא נחיה תחת קניי-הירייה“.

ההמון השיב בתביעה לסילוק הגייסות מפטרבורג. ואז, כאילו נלאה מחוסר ממשותו של נצחון העם ועם זה נרגש מהיענותו של ההמון לדבריו ומשלטונו הבלתי-צפוי בו, סיים בקול גדול:

בתורת הנהגה מאוחדת בשעת השביתה הכללית ובסיטואציה המהפכנית העשויה לצמוח מתוכה. המאבק הרעיוני הזה נמשך עדיין, בשעה שהצאר, שנבהל מפני שביתה כללית, פירסם ב-17 באוקטובר מאניפסט, ובו הבטיח קונסטיטוציה, זכויות אזרחיות וזכות-בחירה כללית. מחבר המאניפסט היה הרוזן ויטא, ראש-ממשלה ליברלי למחצה. הדומה של בוליגין שבקה חיים לפני שנולדה; דומה היה שהצאר מבטל את האבסורד לטיזם, שימיו כימי השושלת עצמה. פטרבורג נדהמה תחילה, אך אחר כך היתה שכורת שמחה. המון חגיגי מילא את הרחובות וקרא את המאניפסט בהתפעלות. ואולם בממשלה נודעה למתנגדי התיקונים גם עתה השפעה עצומה. גנרל טראפוב, מיניסטר-הפנים, נתן למשטרה את הפקודה: „אל תחוסו על כדורים!“ ופקודה זו הודבקה על הקירות בצד המאניפסט של הצאר, כאילו היתה מכוונת לתת ל„תקופה החדשה“ פירוש של זדון. וממש לפני שפירסם הצאר את כרוזו ביצעה המשטרה מאסרים מרובים.

בבוקר 17 באוקטובר צעד טרוצקי בתוך המון גדול ונרגש לעבר המכון הטכנולוגי, שבו נערכו ישיבות הסובייט אתמול ושלשום. ז'אנדארמים רכובים על סוסים חצו בתוך ההמון. הכרוז של טראפוב נראה היה כמוזהיר כל אדם, כי לא הגיעה עדיין השעה להתפעלות יתירה. אף על פי כן התמכר ההמון, שהיה מורכב מפועלים ומאנשי המעמד הבינוני, לששון ושמחה. הפועלים היו גיבורי היום. בשביתתם השיגו מידי הצאר את הבטחת הקונסטיטוציה והחירות. הבתים היו מקור שטים תחילה בדגל הלבן-אדום-כחול של השושלת, אבל פועלים צעירים קרעו את הפסים הלבנים והכחולים, פיזרו אותם על המדרכות והמרצפות, והניפו את הדגלים האדומים, המקורעים והצרים. התהלוכה הגיעה אל המכון הטכנולוגי, ושם נעצרה על ידי מחסום של המשטרה והז'אנדרמריה.

ההמון נע עתה לכיוון האוניברסיטה, מקום שם נערכו אסיפות. התהלוכה, השרויה ברוח טורבה והגדלה והולכת, נשאה עמה את האיש הצעיר, שחיכה לרגע הזה זמן כה רב, שחזה אותו מראש, ושהיה עתה מלא חששות. בערה בו התשוקה להזהיר את ההמון מפני שמחה בטרם עת. התהלך כה זרמה לתוך חצר האוניברסיטה. מאחת הגזוזטראות הטיפו הנואמים אל ההמון. מתוח מן החיטוש ומן ההתרגשות שאחזה בו בתהלוכה, פינה לעצמו טרוצקי דרך בתוך הקהל העצום והצפוף

המעמדות הבינוניים הרבה יותר משהיו מכוונות נגד משטרו של הצאר.

הלהט והאימפולסיביות של מעמד הפועלים עלו אף על אלה של מנהיגי הסוציאליסטים. המנהיגים מנו את השורות, עיבדו כל מיני תכניות וקבעו לוחזמים למאורעות. הם ציפו כי המאבק יגיע לשיאו ב־9 בינואר 1906, יום־השנה למצעד אל ארמון־החורף⁽²⁾. אבל כל השלבים והתאריכים הוקדמו שלא בצפוי על־ידי מזגם הנסער של ההמונים, שהיו מתרתחים על נקלה לנוכח התגררותיו של השלטון ונסחפים בפעולה. אולם קוצר־ידם של ההמונים היה לא קטן מבט־חונם העצמי; התוצאה היתה עלולה להיות הרת־שואה. מעמד הפועלים לא היה מצויד בנשק; ונבצר ממנו להשיג את הנשק, בכמות הראויה, כל עוד לא נסחף הצבא בתוך המרד. גם בתנאים נוחים ביותר למהפכה מוכרח לעבור זמן, עד שהלך־הרוח המהפכני מחלחל ועובר אל הקסרקטים, הלך־רוחו של הצבא הרוסי היה תלוי בהלך־רוחו של מעמד האיכרים. ורוסיה הכפרית נסערה ברצינות רק בשנת 1906. בערים לא נותרו באותו זמן מן המהפכה אלא אודים עשנים; ואף אלה כוּבו בידי בניהם עוטי־המדים של האיכרים, שעשויים היו גם להצטרף למהפכה, אילו לא היתה התנועה העירונית נמהרת מדי. המהפכה ביזבה את עתודותיה בזו אחר זו. מעמד הפועלים היה חסר־ניסיון במעשי התקוממות. המפלגות הסוציאליסטיות היו חלשות מכדי לעצור בפועלים קצרי־הרוח. והעובדה העיקרית מאחרי כל אלה היתה, שלא דלל עדיין כוחו של המשטר הישן; זה עוד מסוגל היה להפריד בין הכוחות, שעלולים היו להתאחד כנגדו.

הסוביט שבפטרבורג, העיר הראשה במהפכה זו שנדונה לכשלון מראש, היה מלכתחילה במר־כום של כל הזרמים המנוגדים; והוא היה תמיד פוסח על הסעיפים בין אומץ לזהירות, בין להט־הגעש סביביו ובין שיקול־דעת פוליטי. הסוביט בחר את הועד הפועל שלו ב־17 באוקטובר. באותו ועד פועל ישבו, בין השאר, שלושה נציגי הכולשביקים, שלושה נציגי המנשביקים ושלוש

...אזרחים! כוחנו בנו בעצמנו. חובה עלינו להגן על החירות והחרב בידנו. המאניפסט של הצאר... ראו! הוא אינו אלא פיסת נייר".

במחזה תיאטרלית הניף את המאניפסט לעומת הקהל, אחר קימט אותו בכעס באגרופו:

"היום ניתן ומחר יילקח וייקרע לפיסות, כדרך שאני קורע לפיסות עתה את חירות־הנייר הזאת לפני עיניכם"⁽¹⁾.

כך שמעה בירתה של רוסיה לראשונה את נואם המהפכה.

בנאום זה ציין טרופקי את כל החולשות הגור־ליות, שהיו עתידות להכשיל את המהפכה. אמנם זועזע בטחונו העצמי של הצאר, אבל לא זועזעה עדיין מכוונת־השלטון העצומה שלו. כן היתה תסיסה בתוך הצבא, בייחוד בחיל־הים. אבל הקווא־קים, הו־אנדארמים והשורות הארוכות של מוזיקאים שבחיל־הרגלים היו נתונים עדיין למשמעת עיוורת כהרגלם מדורי־דורות. מאחורי הצבא עמדה רוסיה הכפרית, שקועה ומשוקעת כולה, במלוא מרחביה העצומים, באדישות וביאוש. המהפכה היתה ענין עירוני בלבד. ואף בערים היתה הר־גשת הניצחון מעורבת בפחד. המעמדות הבינוניים ודובריהם הליברלים, שהאמינו ורצו להאמין בהבטחת־החירות של הצאר, ושעם זה לא נוחה היתה להם המחשבה כי עליהם להחזיק טובה לשביתה הכללית של הפועלים, שאך תודות לה זכו להבטחה זו, ביקשו בכל מאורם להפסיק את המהפכה. צל־הרפאים של ה־אנארכיה הפלא־בייאת רידף אותם והדריך את מנוחתם, וכן דבק בהם החשש, שמא יטה הצאר אזנו, אם תימשך המהפכה, לאותם מיועציו המציעים דיכוי ולא ויתורים. "אם לא תפסיקו את המאבק", טענו הליברלים כלפי הסוציאליסטים, "תיהפך החירות שזכינו בה זה עתה לא־שליה". "אבל גם עכשיו אינה אלא א־שליה", השיבו הסוציאליסטים. המאניפסט של אוקטובר יותר משנתן לו למעמד הפועלים הרגשה של ניצחון, אצל לו הרגשה של כוח. עד שקצרה רוחו להשתמש בכוח זה להתקפות נוספות. כל מעמד התכוון למטרות אחרות. המעמדות הבינונים קיוו לזכות ביותר מהקמתה של מלוכה קונסטיטוציונית. הפועלים לעומתם היו רפובליקנים. המעמדות הבינונים לא ביקשו אלא חירות פוליטית, ואילו הפועלים עוררו גם תביעות חברתיות, שהיו מכוונות נגד

⁽²⁾ במכתבו של לנין משטוקהולם, שנתפרסם ב־"פראבדה" רק ב־1940, ושכבר הזכרנו אותו לעיל, כתב: "במלאת שנה ליום הגדול 9 בינואר אל יישאר ברוסיה כל סימן וזכר למוסדותיו של משטר הצאר". לנין, "סוציניזם", כרך י', עמוד 11. אחרים לא הביאו כמעט בחשבון תוצאות מהירות ומכריעות כאלה. במק"ר רה אחר כתב לנין, כי מוטב יהיה להשהות את ההתקוממות עד אביב 1906 (שם, כרך ל"ג, עמוד 311).

⁽¹⁾ ל. טרופקי, "די רוסיא רבולוציון 1905", עמודים 93-96.

ב־19 באוקטובר, יומיים לאחר פירסום המאמר ניפסס של הצאר, ביקש טרוצקי מן הסוביט להפסיק את השביתה הכללית. המשך השביתה אינו מבטיח שום סיכוי של הצלחה בעתיד הקרוב, והוא עתיד להביא לידי שפיכות דמים נוספת. הסוביט קיבל את הדעה הזאת פה אחד, וב־21 באוקטובר נסתיימה השביתה. הסוביט הכריז, כי ב־23 באוקטובר תיערך לווייה הפגנתית גדולה לפועלים שנהרגו בזמן השביתה. ב־22 באוקטובר נודע, כי הגנרל טראפוב מכין את הוואנדארמריה לפיזור ההפגנה בכוח, וכי ה"אוכראנה" זוממת פוגרום ביהודים. בו בלילה עמד טרוצקי לפני הסוביט וביקש לבטל את הלווייה. הוא הציע נוסח החלטה: "הסוביט מכריז, כי הפרולטריון בפטרבורג יצא לקרב האחרון עם ממשלת הצאר לא ביום שיהיה נוח לטראפוב, אלא ביום שיהיה נוח לפרולטריון המאורגן והמצויד בנשק".⁽⁵⁾ הסוביט ויתר על גאוותו וביטל את הלווייה של ההרוגים. בהשפלה זו היה כרוך גם חשש: האומץ גם יוכל הפרולטריון לצאת לקרב ביום שיבחר הוא עצמו, אפילו אם יצטייד בנשק ויתארגן? וכיצד יצטייד בנשק? בו ביום החליט הסוביט על אירגון פלוגות קרב, שתפקידם התכוף יהיה למנוע את הפוגרום. לאחר זמן, בשעת משפטו של הסוביט, הובאה עדות מכרעת, כי אמנם תוכנן הפוגרום וכי רק פעולתו של הסוביט היא שסיכלה אותו. אבל פלוגות הקרב, אף אלה ששמרו על הסוביט עצמו, היו מזוינות לכל היותר באקדחים; וברובן היו להן אך אלות ומטילי ברזל. אף על פי כן היתה קריאה זו לנשק אחת מן ההאשמות העיקריות בכתב האשמה נגד הסוביט.⁽⁶⁾

מכל מקום הפעיל הסוביט יומה פוליטית רבה. המאניפסט של אוקטובר הבטיח את חופש העתונות; אבל ויטה, ראש הממשלה הליברלי לכאורה, פקד על הצנזורה להמשיך בפעולתה כמו קודם לכן. בתשובה לכך הכריזו הסדרים והמדפיסים, בעידודו של הסוביט, כי לא יוסיפו לסדר ולהדפיס שום עתונים וספרים שיימסרו

שה נציגי הסוציאל-רבולוציונרים. הדוברים הראשיים מצד הבולשביקים היו קניונאנץ-ראדין וסווארצ'קוב (סווארצ'קוב כתב לאחר זמן היסטוריה של הסוביט). טרוצקי היה נציגם הראשי של המנשביקים. למרות העובדה שבחוף-לארץ עזב את הקבוצה הזאת. הוא הספיק בינתיים להשתלט על אירגון המנשביקים בעיר-הבירה, ואף להפנותו נגד המנהיגים שבהגירה.⁽⁷⁾ עזר על ידו זלידניב, פועל שהגיע לפטרבורג מניקוף לאיב, אשר קודם לכן באותה שנה ייצג את חבריו בועדה של הסינאטור שידלובסקי. לפי יזמתו של טרוצקי הרכיבו הועדים של הבולשביקים והמנשביקים בפטרבורג מועצה פדרלית, שהיתה צריכה לעשות הכנות לקראת איחודן מחדש של שתי הקבוצות, ובינתיים להאחיד את קו פעולתן (סוביט).⁽⁸⁾ בראש הסוציאל-רבולוציונרים עמד אַקסאנטוב. האיש אשר בשנת 1917, בכהנו כמזכיר גיסטר-הפנים בממשלתו של קרנסקי, עתיד היה לצוות על מאסרו של טרוצקי. אולם בשנת 1905 פעלו כל שלוש המפלגות האלה מתוך שיתוף והרמוניה. שום מפלגה לא ניסתה לכפות את רצונה על חברותיה; וכולן כאחד הסכימו לבחור בתורת נשיא-הסוביט את כרוסטאלאב-נוסאר, עורך-דין שעמד מחוץ למפלגות ושזכה לאמונם של הפועלים כפרקליטם בסיכסוכי-עבודה.⁽⁹⁾ כל פי חוץ ייצג את הסוביט כרוסטאלאב-נוסאר, וזמן-מה יצא לו שם גדול. אבל מדיניותו של הסוביט עוצבה על ידי המפלגות, ובעיקר על ידי הסוציאל-דמוקרטים. תפקידו של כרוסטאלאב במהפכה היה רק תפקיד חולף. מבחינה פוליטית היה הרוח החיה בסוביט טרוצקי, כפי שמוכיחים זכרונותיהם ורשימותיהם של חברי הסוביט. במקרים חשובים היה הוא הדובר בשם הבולשביקים והמנשביקים כאחד ובשם הסוביט כולו. הוא כתב וניסח את רוב הכרזים וההחלטות של הסוביט, וכן ערך את "אינוואסטיא". מאחורי הקלעים היתה התחרות חשאית בין הנשיא הרשמי של הסוביט ובין הרוח החיה בו.⁽¹⁰⁾

(1) ל. מארטוב, "איסטוריה רוסקוי סוציאליסטי צ'סקוי דמוקראטיאי", עמודים 141-142.

(2) הסכם זה הופיע בחתימתו של טרוצקי ב"אינו וסטיא" מספר 2. עיין גם ל. מארטוב, שם.

(3) מכל מקום, בתקופה מאוחרת יותר הצטרף כרוסטאלאב-נוסאר למפלגת הסוציאל-דמוקרטים (המנשביקים).

(4) האגדה על כרוסטאלאב-נוסאר נתנפצה באכזריות, בהיותו מהגר, כשנאסר על ידי המשטרה הצרפתית ונאשם בעבירות כספיות. ב־1917 פנה אל הסוביט בפטרבורג וביקש רשות-כניסה בתורת הנשיא-לשעבר, אבל נדחה בבזו. בתקופת מלחמת-האזרחים (1918 —

1919) צץ ועלה כראשה של רפובליקה זעירה, זו שהיתה מכונה הרפובליקה של כרוסטאלאב, באחד ממחוזות הדרום שברוסיה, וזמן קצר לאחר מכן נהרג. על המחלוקת בין כרוסטאלאב לטרוצקי עיין ל. טרוצקי, "סוציאליזם גיניא", כרך ה', עמודים 190-197, וכרך ב', ספר א', עמודים 110-111, 508-509; נ. סוחאנוב, "זאפטיסקי או רבולוציאיי", כרך א', עמודים 126, 129.

(5) ל. טרוצקי, "סוציאליזם גיניא", כרך ב', ספר א', עמוד 284.

(6) עיין פרק שישי, וכן סווארצ'קוב, "גא זאריה רבולוציאיי", עמוד 200.

להפקיר את פולין בידיהם של תליינים צבאיים, ואין כל ספק לסוביט כי הוא יע"ש "את כל האפשר" לדיכוי של הפרר ליטריון המהפכני. הרוון ויטה... דורש שלומנו. הסוביט מצהיר, כי אין לו צורך באיחוליה שלום של שכירי הצאר. הסוביט תובע נציגות לעם על יסוד בחירות כל-ליות, שוות, ישירות וחשאיות⁽³⁾.

הליברלים בחדרי-האורחים שלהם, הסטודנטים והפרופסורים באולמי-ההרצאות, והפועלים בבתי-התה רעמו בקול-צחוק, ואומרים שויטה עצמו התפלץ למקרא כרוז-התשובה של הסוביט⁽⁴⁾.

ב-5 בנובמבר דיבר טרוזקי לפני הסוביט בשם כל הועד הפועל והציע להפסיק את השביתת הכללית השניה. הממשלה הודיעה זה עכשיו כי מלחי קרונשטאדט יידונו בפני בתי-דין של שדה רגילים, ולא בפני בתי-דין צבאיים. הסוביט רשאי להסוג בכבוד, אף שלא נחל ניצחון. הוא מוכרח להסוג, כיוון שהשובתים, בייחוד אלה שבערי-השדה, כבר נלאו ועיפו. "המאורעות פועלים ממילא לטובתנו, ואין לנו כל צורך לכפות עליהם את מהלכם", אמר טרוזקי. "עלינו להאריך את תקופת ההכנות לפעולה המכרעת ככל שנוכל, אפשר חודש ואפשר חדשים, עד שנוכל לצאת למערכה כצבא מלוכד ומאורגן כהלכה". אין להמשיך בשביתה כללית בלי קץ. המשכה הראוי הוא ההתקוממות, אבל לכך אין עדיין הסוביט מוכן. באחד הימים, כשיצטרפו לתנועה פועלי מסילת-הברזל ועובדי הדואר והטלגרף, הם יקשרו בפלדת-המסילות ובחוטי-הטלגרף את כל המצודות המהפכניות שבארץ ויעשו מהן חטיבה אחת. ודבר זה יתן לנו בשעת הצורך את האפשרות לקומם את רוסיה כולה במשך עשרים וארבע שעות".

גם בשעה שהשתדל לשים מעצור בפני היסוד המשתולל במהפכה, עמד טרוזקי לפני הסוביט כסמל ההתרסה והמרד, נלהב וקודר. הוא סיפר

⁽³⁾ טרוזקי, "סוצ'יניזם", כרך ב', ספר א', עמוד 287.

⁽⁴⁾ מיליוקוב מעיד, כי טרוזקי נהג ברוון ויטה כשורה. באותו זמן בערך ביקר מיליוקוב את ויטה והביע את הדעה, כי על הצאר לפרסם מיד, בלי לחכות לדומה, הודעה על קונסטיטוציה. ויטה השיב כי הצאר אינו הפץ בקונסטיטוציה, וכי המאניפסט של אוקטובר היה מעשה נמהר, "קדחתני". גם ויטה לא רצה בקונסטיטוציה — הוא היה מעונין רק בקונסטיטוציונאליזם למראית-עין. (מיליוקוב, "איסטוריה וטרורי רוסקוי רבר לוצ'יא", כרך א', ספר א', עמודים 18-19).

לצנזורה; הם כפו הר כגיגית על הממשלה, ועל המורים והסופרים, והטעימו את רוסיה לראשונה מטעמה של עתונות הפשית. אחר כך התחיל השאון מסביב לתביעה ליום-עבודה של שמונה שעות; ובחטותו ובסיועו של הסוביט התחילו הפועלים להנהיגו בבתי-המלאכה. בסוף אוקטובר הכריזה הממשלה על מצב-מצור בפולין, דבר שהסעיר את רוחותיה של פטרבורג המהפכנית כולה. ב-1 בנובמבר ערך הסוביט קבלת-פנים תגיגית ל"שליחי פולין המדוכאה". האסיפה היתה נבוכה למראה האנשים שבאו לדבר בשם פולין: הרוון זאמויסקי, הרוון קראסינסקי, הנסיך לובז' מירסקי, כמה סוחרים וכמה כמרים קאתוליים, ורק איכר אחד ופועל אחד. אף-על-פי-כן קיבל טרוזקי את פני המשלחת הזאת בחמימות ובלב-ביות, והכריז תגיגית על זכותה של פולין לקבוע את גורל עצמה. הסוביט קרא לשביתה כללית חדשה כאות-אהדה לפולין. באותו זמן הודיעה הממשלה, כי מלחי קרונשטאדט שהשתתפו בשביתת אוקטובר יועמדו בפני בתי-דין צבאי, והצעות לשיחרורם של המלחים שימשו בערבר ביה עם הקריאות לחירותה של פולין⁽¹⁾.

הלכירורח נדיבים ואמיצים כל-כך לא היו נטולים גם צד של הזמור תוקפני. ראש-הממשלה ויטה הוציא כרוז אל השובתים: "אחי הפועלים, הקשיבו לעצתו של אדם, השוחר טובתכם והדורש שלומכם". כרוז זה הובא אל הסוביט באמצעה של ישיבה סוערת, וטרזקי הציע את התשובה התכופה הזאת⁽²⁾:

"הפועלים אינם קרוביו של הרוון ויטה... הרוון ויטה קורא לנו לחוס על נשינו וטפנו. הסוביט... קורא אל... הפועלים, שימנו עד מה גדל מספר האלמנות והיתומים מיום עלותו של ויטה לשלטון. הרוון ויטה מדבר על יחס החסד של הצאר כלפי אנשים עובדים. הסוביט מעלה בזכרוננו... את יום-הדמים 9 בינואר. הרוון ויטה מבקש אותנו שנתן לו "שהות", והוא מבטיח לעשות "את כל האפשר"... הסוביט יודע כי ויטה כבר מצא לו שהות

⁽¹⁾ נאום-הברכה של טרוזקי לפולנים נתפרסם ב"איווסטיא", מספר 5 (3 בנובמבר).

⁽²⁾ סארצ'קוב מספר, כי הסוביט הטיל עליו, על סארצ'קוב, לחבר את התשובה, אבל כיון שלא נסתייע בידו הדבר, פנה אל טרוזקי, שנכנס באותו רגע, וביקשו לכתוב את התשובה. טרוזקי חיבר אותה בו במקום וקרא אותה לפני הסוביט לקול-תשואות כללי. (סארצ'קוב, "נא זאריה רבולוציא", עמוד 28).

וכן לא הציעו הבולשביקים אף פעם קורה-תנהגות אחר לסוביט, ואפילו לא רמזו על כך. בספרות הפוליטית, המוקדשת לנושא זה, מייחסים תמיד את כשלון מהפכת 1905 לקויה-מערכה „האוב-ייקטיביים“, הרחבים מאוד של הארץ, ולעולם לא לשגיאותיו של איזה מנהיג, ובייחוד לא לטרוצקי.

במהירות מסחררת נעשה הסוביט נקודת-המוקד הראשית של המהפכה, ולא היתה שהות לקבוצות ולסיעות לשקול את חשיבותו של מוסד חדש זה ולהסתגל אליו. באמצע נובמבר חזרו לבסוף כל המנהיגים ממערב-אירופה, והם הביטו בחרדה ובתימהון אל הסוביט, שהיה נראה בעיני-הם במידה רבה כמין קונואנט רוסי. אבל הם היו שרויים עדיין למעלה מן המידה באירתה של ההגירה, משיוכלו למצוא להם מקום במוסד זה — על-כל-פנים הורכב הסוביט שלושה או ארבעה שבועות לפני שובם לרוסיה. טרוצקי הוא שקידם בברכה בסוביט בשם פועלי פטרבורג את שובם של המנהיגים מן ההגירה והעלה על נס את סבלם וגבורתם. בתחילת אותה שנה, כשנפ-רד טרוצקי מן המהגרים, התייחסו אליו הללו ברגשות מעורבים של הערצה והתנשאות, כדרך שנוהגים תמיד בילד-פלא. עכשיו ראו אותו במין יראת-כבוד חדשה, התבוננו בעמדת-השליטה שלו על במת-הנאומים וקראו בפניהם המצוררים והח-מורים של הפועלים באסיפתם את אותות השפ-עתו ואת מסירותם אליו. לונאצ'ארסקי מציינ, כי כאשר סופר ללנין, אחר שובו לרוסיה ב-8 או ב-10 בנובמבר, כי „האיש החזק בסוביט הוא טרוצקי“, קדרו פניו במקצת; אף-על-פי-כן אמר: „יפה, טרוצקי זכה לכך תודות לעבודתו השקד-נית והנאה“. פניו קדרו, כי ודאי חלפו אז במוחו הכינויים המכאיבים שהטיח טרוצקי בפניו. אותם כינויים הרגיווהו: זה לא כבר נזף לנין בפארווס על חברותו עם טרוצקי, אותו „פעמון נבוב“, אותו „מפריח מליצות“, אותו „באלאלייקין“⁽³⁾. אולם עכשיו הודה בהגינות בזכויותיו ובהישגיו של טרוצקי.

היתה עוד סיבה, שתודות לה זוכה טרוצקי אצל יריביו לשעבר, לנין ומארטוב כאחד הודו עתה, כי ויכוחיהם הנלהבים לא היו אלא סערות בכוסות-תה של מהגרים. הפולמוס על זכויות

על שיחה שהיתה לו עם ליברל חשוב אחד, אשר יעץ לנהוג במתינות:

„הזכרתי לו מאורע שאירע במהפכה הצרפתית, שעה שהקונואנט החליט כי העם הצרפתי לא ישא ויתן עם האויב על אדמתו שלו. אחד מחברי הקונואנט קרא: „כלום עשיתם חוזה עם הניצחון?“ והם השיבו לו: „לא, אבל כרתנו ברית עם המות“. חברים, כשהבורגנות הליבר-לית, כאילו מתוך התפארות בבגידתה, אומרת לנו: „אתם בודדים, כלום סבורים אתם שתוכלו להילחם בלעדינו? כלום עשיתם חוזה עם הניצחון?“ אנו זורקים להם את תשובתנו בפניהם: „לא, אבל כרתנו ברית עם המות“⁽¹⁾.

כמה ימים אחר כך ניטל עליו שוב להורות לסוביט על חולשתו ולהשפיע עליו שיפסיק את המלחמה על יום-עבודה בן שמונת שעות: המע-בידים השיבו מלחמה שערה בהשבתת 100.000 פועלים ויותר. הסוביט היה מחולק בדעותיו, מיעוטו תבע שביתה כללית; אבל טרוצקי, בתמי-כת פועלי המתכת, התגבר על מיעוט זה. גילויי חולשה אלה נעשו עתה שכחים ביותר, אבל אי-אפשר היה להימנע מהם בשעה שהיה קיים דחף חזק כזה של ציבור הפועלים לפעולה. המפ-תיע שבדבר היה, שלא נגרמו תוצאות המורות יותר בשל גילויי-חולשה אלה של הסוביט, בייחוד כשבעל-ההשפעה העיקרי בו היה איש צעיר שלא עמד מעודו בראש תנועת המונים, ואף לא הש-תתף מימיו בתנועה כזו. כשמביאים בחשבון את כל המכשולים שבתוכם צריכה היתה לפעול המהפכה הזאת, נראים תכסיסי הסוביט, שמכוו-נים היו להציק לאויב, אך לא להיסחף עמו למלחמה לכל אורך החזית, כטכסיסים בלי פגם, ואם נדון על תוצאותיהם, על סמכות הסוביט שלא פחתה ועל הויתורים שהושגו במערכה זו, נצטרך להודות כי אמנם יעילות היו. רק לאחר עשרים שנה, בזמן המאבק בין סטאלין לטרוצקי, הטיחו בפני טרוצקי את „מתינותו“ ב-1905. אבל בכל השנים שקדמו לכך מעולם לא השמיעו נזיפה כזו; הבולשביקים התייחסו לפרשת הסוביט כאל פרשה נותנת-כבוד בתולדותיה של המהפכה⁽²⁾.

⁽¹⁾ הנאום הופיע ב„איווסטיא“, מספר 7, 7 בנובמ-בר 1905; „סוצ'יניניא“, כרך ב', ספר א', עמודים 293-290.

⁽²⁾ מכל מקום, טיפחו הבולשביקים ברגש חם יותר את זכר ההתקוממות במוסקבה בדצמבר 1905, שבראשה עמדו חבריהם.

⁽³⁾ באלאלייקין — דמות נלעגת אצל סאלטיקוב-שצ'דרין, תחבולן מרוצה מעצמו ומפספט הרבה, ועורך-דין. זו היתה נקמתו של לנין על כינוי-הגנאי „עורך-דין מרושל“, שהטיח טרוצקי בפניו.

של כתב־עת "סולדי", ולבסוף הברונית בעצמה. הם ציפו, כנראה, לבואה של אישיות מעוררת יראת־כבוד יותר "מצדם של הפועלים". במקרה נראה היה טרופקי באותה שנה נסערת כבורגני לכל דבר, ולבושו היה בלי דופי כל־כך, שכמה מחבריו הסוציאליסטים היו מוועזעים ממש. על כל פנים, אותם האנשים שנאספו בביתה של הברונית לא זכו להרפתקה של חיכוך־כתפיים עם דימגוג מהפכני גס ומשונה. "ציינתי את שמי והזמנתי באדיבות רבה להיכנס פנימה. כשמשכתי הצדה את הילון ראיתי אסיפה של שישים או שבעים איש... בצד אחד של המעבר — שלושים קצינים בעלי־דרגה, ביניהם קציני־משמר מבהי־קים; ובצד השני — הגבירות. ובחלק הקדמי של האולם היתה קבוצה של פראקים שחורים", מאו־רותיו הראשיים של הליברליזם. פיטר סטרובא, המארכסיסט לשעבר, הטיף ברגע זה לקציני המשמר שיגינו על מאניפסט־אוקטובר של הצאר כנגד ההתקפות מימין ומשמאל. כשהקשיב טרופקי לדברי סטרובא, נזכר במה שכתב סטרובא עצמו רק לפני שבע שנים: "ככל שנרחיק באירור־פה מזרחה כן תרבה העבדות, הפחדנות והשפלות בנוהגה הפוליטי של הבורגנות". אחר כך הגיע תורו של טרופקי לדבר לפני הקצינים. הוא אמר להם כי מעמד־הפועלים, ועמו החופש עצמו, אינם מצוידים בנשק. הם, הקצינים, מחזיקים ברשותם את מחסני־הנשק של האומה. וברגע המכריע מחובתם למסור את המפתחות האלה לידי בעליהם האמיתיים, לידי העם. העובדה שקציני משמר רמי־מעלה הקשיבו לדברים כאלה, מראה על מידת האנדרלמוסיה הפוליטית ששררה בימים ההם. מכל מקום, פנייתו אליהם ודאי נראתה להם כמין תעלול משונה. את הפירמידה של משטר הצאר אפשר היה לערער, אם ניתנה לעירעור בכלל, מיסודה, ובשום פנים לא מראשה.

מן האסיפות היה טרופקי אץ לשולחנות־העריכה שלו, כי הוא היה עורכם או שותף לעריכתם של שלושה עתונים. "איזוואַסטיא" של הסובייט הופיע לעתים לא־מזומנות והדפסתו היתה כרוכה במעשי־תעוזה תמימים. פלוגה של הסובייט היתה מתקיפה ומשתלטת כל פעם על בית־דפוס של אחד מעתוני הימין הקיצוני, וכך היו מסדרים כל גליון בבית־דפוס אחר. מלבד זאת הצליח טרופקי, בעזרתו של פארוס, אשר הגיע לפטרבורג, להשתלט על עתון יומי של הליברלים הקיצונים, על "רוסקאיה גאזאטא", והוא הפך את העתון הזה לביטאון עממי של

הועד המרכזי ועל תנאי החברות היה קשור באיר־גון, שהוא חשאי לפי מהותו. ואולם המפלגה כבר יצאה מן המחותרת וניהלה את פעולותיה לאור היום ולעין השמש. בפעם הראשונה רשאים היו חבריה להצביע ולבחור, בלי לחשוש מפני ה"אוכ־ראנה". ולנין רצה, לא פחות מאשר מארטוב, שהועדים ייבחרו מלמטה ולא ימונו מלמעלה. מצד שני, נתערעה אמונתם של המנשביקים בייעודו המהפכני של המעמד הבינוני; אמונה זו לא יכלה לעמוד בפני העובדות. תומכי המנ־שביקים בפטרבורג הושפעו עד כדי כך מן הרא־דיקאליזם של טרופקי, שלא נותר להם למנהיגי ההגירה אלא להתייחס לכך בסובלנות. דומה היה איפוא כי כל חילוקי־הדעות נעלמו; ולפני צאת השנה הושלם איחודן של שתי הסיעות, איחוד גמור, עם מיוזגם של שני הועדים המרכזיים. נר־אה היה איפוא כי קנאי המחלוקת טעו, והדין היה עם המטיף לאחדות.

כוח אישיותו ורעיונותיו של טרופקי הורגשו בימים ההם בחוגים רחבים, הרחק מעבר לסוביט ולמפלגות הסוציאליסטיות. ב־1906, כשהמהפכה כבר דעכה, לימד מיליוקוב סניגוריה על עצמו נגד ההתקפות מן הימין בזו הלשון: "אלה המא־שימים עכשיו את מפלגתנו (מפלגת הדמוקרטים הקונסטיטוציוניים), שהיא לא מחתה אז... נגד אשליותיו המהפכניות של הטרופקיות... פשוט אינם מבינים או אינם זוכרים את הלך־הרוח ששרר אז באסיפות הקהל הדמוקרטי". אנשים — אומר מיליוקוב — שהיו מנסים ב־1905 למחות נגד האשליות של טרופקיות היו רק ממיטים קלון על עצמם).¹ ודברים אלה חשובים ביותר, הואיל וה"קהל הדמוקרטי" אשר מיליוקוב מדבר עליו, אנשי המקצועות החפשיים וסוחרים נאזרים, לא היה במישרין בתחום פעולתו של טרופקי. רק לעתים רחוקות מאוד היה יוצא מן הסוביט הפלא־בייאי לעמוד בפני קהל בורגני; ואף אז היה ער־שה זאת בתורת שליחו של הסוביט. ברשימות יומנו משנת 1905 מספר טרופקי כיצד הופיע, בזמן שביית נובמבר, בביתה של הברונית איקסקיל פון הילדאָבראנדט, כדי להיות נוכח באסיפה פוליטית חשובה. "השמש חיכה שאושיט לו את כרטיס־הביקור שלי, אבל איי ואבוי לי, איזה כרטיס־ביקור יכול היה להוציא אדם המשת־מש בשם מזויף?.. בחדר־הקבלה הופיע תחילה סטודנט, אחר כך מרצה ראדיקאלי, אחר כך עורך

1) פ. מיליוקוב, "קאק פרושלי ויבורי וו וטורוי גוסודארסטואנווי דומה", עמודים 91—92.

המהלומה הבאה נפלה על ראש הסובייט עצמו. ב־22 בנובמבר נאסרו כרוסטאלאב־נוסאר וכמה מן המנהיגים האחרים. הממשלה חיכתה לראות מה יעשה הסובייט. שוב הועמד הסובייט בפני הדילמה הידועה. הסוציאלי־ריבולוציונרים תבעו מעשי־תגמול נגד המיניסטרס של הצאר. אחרים העדיפו להגיב בשביתה כללית. שוב עלה בגורלו של טרוצקי המתלהב לתבוע קור־רוח ולהמליץ על דחייה נוספת של מבחן־הכוח הסופי. הוא הציע להחליט, כי „הסובייט של צירי הפועלים בוחר זמנית יושב־ראש חדש וממשיך בהכנות להתקוממות מזויינת“. הסובייט קיבל את המלצתו של טרוצקי ובחר נשיאות של שלושה, שבה היו יאנובסקי (כינוי־הסתור של טרוצקי), סוֹאֶרְצ'קוב וולידנייב. ההכנות להתקוממות, שהזכיר טרוצקי, לא היו יסודיות ביותר: שני צירים נשלחו על מנת ליצור מגע עם מוסדות הסובייט שבערי־השדה. עורקי המרד היו חסרים. הממשלה גמרה אומר לא להניח לסובייט שהות להכנות נוספות. עד מהרה הועמדה מחלקת משטרה לפני דלתות החברה הכלכלית החפשית, מקום שם התכנס הסובייט לישיבותיו.

ברור היה כי ימי הסובייט ספורים, ומעתה והלאה היתה פעולתו הפגנתית בעיקרה. תכליתה — לחרות על לוח לבו של העם את עקרונותיה ושיטותיה של המהפכה. כשהציע טרוצקי לסובייט להפסיק את המלחמה ליום־עבודה בן שמונה שעות, אמר: „עדיין לא השגנו יום־עבודה בן שמונה שעות בשביל מעמד הפועלים, אבל כבר הצלחנו לרכוש את לב מעמד הפועלים ליום־עבודה בן שמונה שעות“. ואמנם, זמן לא כביר לפני כן נראתה התביעה ליום־עבודה בן שמונה שעות כתביעה בלתי־ממשית בעיני הפועל הרוסי, ואפילו בעיני הפועל המערב־אירופי. ואילו מעתה עד 1917 עמדה תביעה זו בראש רשימת התביעות של הפועלים הרוסים. בדומה לזה עלה בגורלו של טרוצקי ב־1905 לא להשיג התקוממות של פועלים, אלא לקנות את לב הפועלים להתקוממות. בכל הזדמנות היה מסביר מדוע אין הש־ביתה הכללית עשויה להביא לידי שינוי חברתי מכריע, אלא אם כן תסתיים בהתקוממות. אף שכמה אנשים סבורים היו כי היא עצמה עתידה להפיל באורח־פלא את משטר הצאר. הוא יחזור וישמיע את הלקח הזה אף על ספטל הנאשמים; ומאורעות החדשים הבאים והשנים הבאות יסייעו להכניס את הלקח הזה בלבבות. כל אלה הסבורים כי המהפכה היא אך קשר מתוכנן בתבונה, ואינם

הסוציאליזם הלוחם. זמן־מה אחר־כך ייסד, יחד עם פארווס ומארטוב, עתון יומי גדול ורציני בשם „נאצ'אלו“ („התחלה“). שהיה שופרו הרשמי של המנשביזם. למעשה, היה „נאצ'אלו“ בעיקר עתונו של טרוצקי, כיון שהוא הכתיב למנשביקים את תנאיו: העתון יטיף ל„מהפכה התמידית“ שלו ושל פארווס; ולא יהיה לו שום משא־ומתן עם הדימוקרטים הקונסטיטוציוניים (הליברלים). „ניאצ'אלו להסכים“, כתב מארטוב לאכסלרוד, „לתע־מולה של רעיון מסוכן למדי, בלי שום ביקורת מצדנו“⁽¹⁾ ברשימת משתתפי העתון היו שמותיו המפורסמים של הסוציאליזם האירופי: ויקטור אדלר, אבגוסט באַבאל, קארל קאוטסקי, רוזה לוכסמבורג, פראנץ מאַהרינג, קלארה צאָטקין. וטרוצקי אף זכה לנַקְמָה ערבה בפליכאנוב, כששיתף אותו ב„נאצ'אלו“; הן רק לפני שנה אמר פליכאנוב כי „שאט־נפש מוסרי“ מתעורר בו כשהוא צריך להיות שכנו של טרוצקי ב„איס־קרה“. עתוניו של טרוצקי הצליחו הרבה יותר מ„נובאיה ז'יון“ של הבולשביקים, שיצא בעריכת לנין, גורקי, לונאצ'ארסקי ובוגדאנוב. ודבר זה לא יפלא בעיני כל אדם שישווה את העתונים האלה — ההתלהבות והעוקצנות מרובות פי כמה וכמה בעתוניו של טרוצקי⁽²⁾. למרות התחרותם, עזרו עתונים אלה זה לזה מבחינה פוליטית, ושכם אחד ניצבו מאחורי הסובייט.

ציצי החירות הפלאַבייאית, עם הסובייט והמפ־לגות הסוציאליסטיות והעתונים הפועלים בגלוי ולעין השמש, נקטפו באַבם. הממשלה הצליחה לדכא את המרידות הבודדות שפרצו פה ושם בתוך הצבא. במעמד הפועלים נתגלעו הלכי־רוח שונים; מקצתו של הציבור התחרט על כל המע־שה ומקצתו היה להוט לאחוז בנשק. הרוזן ויטה החזיר את הצנזורה על העתונות. הסובייט התנגד לכך. „הגנו על המלה החפשית!“ קרא טרוצקי. „לפועלים המלה החפשית היא כלחם וכאור.“ הממשלה מפקדת ממנה כמו מסכין שחוזה.⁽³⁾

(1) „פיסמא אכסלרודא אי מארטובא“, עמודים 146-145.

(2) לאחר זמן הודה בכך לנין עצמו. במאי 1917, עוד לפני הצטרפותו של טרוצקי למפלגת הבולשביקים, הציע לנין למנותו עורך ראשי של העתון הבולשבי. והוא הזכיר את סגולותיו המצוינות של „רוסקאה גא־זטא“ של טרוצקי ב־1905. אף־על־פי־כן נדחתה אז הצעתו של לנין. („קראסנאיה לטופיס“, מספר 3 (14), 1923).

(3) א. לונאצ'ארסקי, „רבולוציוניה סילוואטי“; א. ז'וי, „כנ"ל, עמודים 50-52.

כך, כי „הדרך היחידה“ להפיל את משטר הצאר היא דרך ההתקוממות המזוינת. וכנגד זה ידעה הממשלה כי שביתה של משלמי-מסים עלולה להנחית לה מהלומה לא פחות קשה מזו של התקוממות. עליה איפוא לפעול מיד²).

ב־3 בדצמבר, אחר הצהריים, נערכה בנשיאותו של טרופקי פגישה של הוועד הפועל, שהכניחה את סדר-היום לישיבת המליאה של הסובייט, שעמדה להיפתח בו ביום. טרופקי מסר דין וחשבון על מהלומותיה האחרונות של הממשלה: למושלים בפּרוּבּינציה ניתנה סמכות להכריז מצב מצור; איימו על שובתים בענשים חמורים; המשטרה שמה ידה על העיתונים שפירסמו את „המאניפסט הפינאנסי“; מיניסטר-הפנים מתעתד לחדש את החרם על המפלגות הסוציאליסטיות ולחבוש בכלא את מנהיגיהן. הפעם הציעו המנשיביקים והבולשביקים כאחד שביתה כללית. באמץ צע היוכוח באה ידיעה, כי המשטרה מתקרבת לערוך מצוד על הסובייט. הוועד הפועל החליט להוסיף ולנהל את דיוניו, אך לשחרר ולשלוח כמה מחבריו, כדי שיוכלו להמשיך בפעולה מטעם הסובייט, אם ייאסרו החברים הנשארים. החברים שנבחרו לתפקיד זה יצאו מן המקום, אך מיד חזרו: הבנין כבר היה מוקף חיילי המשמר, קוואקים, ז'אנדאראמים ושוטרים. הוועד הפועל החליט אז פה אחד להישאר במקום, אך לא לגלות שום התנגדות מזוינת לכוחה העדיף של הממשלה. הדיון נמשך. שעטת המגפיים ושיקשוק החרבות קרבו ובאו. מן האולם שלמטה, שבו כבר נאספו הצירים לישיבת המליאה, בקעו ועלו קולות זעם של מחאה. טרופקי קם וקרא מאחד היציעים לעבר הצירים שבאולם: „חברים, אל תגלו התנגדות. אנו מודיעים מראש, כי רק פרובוקטור או שוטר עלול להפליט כאן ירייה!“ הוא נתן הוראה לציירים שישברו את בריחי אקדחיהם לפני שימסרו אותם לידי המשטרה. אחר חזר וישב אל השולחן, ושב לנהל את ישיבת הוועד הפועל.

דובר מטעם איגוד מקצועי הודיע על נכונות איגודו להצטרף לשביתה כללית, והנה נשמע קול כניסתה של פלוגת חיילים ושוטרים למסדרון נות. קצין משטרה נכנס לחדר-הישיבה של הוועד

² כעבור שבעה חדשים, לאחר תבוסת הסוציאליסטים, כשהחליט הצאר לסדר את חשבונותיו גם עם הליברלים ופיזר את הדומה השניה, שבה נודעה לליברלים השפעה מכרעת, קראו גם הליברלים במאניפסט ויבורג המפורסם שלהם לחרם פינאנסי. הם עשו את הדבר לפי אותם הקיום של חרם הסובייט, וגם הם העלו חרם. מאניפסט-ויבורג קרא גם לעם לא לתת חיילים לצבא הצאר.

רואים מאחריה את הצטברותם האטית והממושכת של קובלנות, נסיונות ורעיונות טכסיסיים בדעתם של ההמונים, עלולים להעריך פדגוגיה כזו מעט מאוד. הם עלולים לראות את החלטות-ההתקוממות של הסובייט כאימים נבובים בלבד, כמו שהיו באמת באותו זמן ממש. אבל שיטתו של הסובייט ושל טרופקי עמדה במבחן לאחר שנים. מהפכת פברואר 1917 הגשימה את הרעיון שעבר לה בירושה משנת 1905. פעלה הראשון היה צירוף של שביתה כללית והתקוממות מזוינת, שהועברו בהצלחה על-ידי אותם פועלי פטרבורג, אשר לפנייהם השמיע טרופקי את נאומו ב־1905, ועל ידי בניהם.

מתוותו האחרונה של הסובייט היתה ההכרזה בדבר חרם כספי על הצאר. הסובייט קרא לעם שיפסיקו תשלום מסים; שיקבלו רק מטבעות-זהב ולא שטרות-נייר; ושיוציאו מן הבנקים את פקדונותיהם¹. „המאניפסט הפינאנסי“, שנכתב על ידי פארווס, גינה את שחיתותה של האדמיניסטרציה, את פשיטת-הרגל הממונית שלה, את מאזניה המזויפים, ובעיקר את אפיייה הבלתי-ראפּאָזאָנטאַטיבי. „הפחד מפני ביקורת ציבור רית, העלולה לגלות לעולם כולו את פשיטת-הרגל הממונית של הממשלה, מעורר את הממשלה לדחות את כינוס נציגותו של העם... הממשלה לא זכתה מעולם באמונתו של העם ולא קיבלה שום יפוי-כוח ממנו. עכשיו שלטת הממשלה בארץ כבארץ כבושה“. המאניפסט הכריז, כי העם הרוסי לא ישלם את חובותיו של הצאר, והיתה זו התראה שהממשלה הסובייטית עתידה היתה להזכירה בימים הבאים לבעלי-החוב של הצאר ממערב אירופה. נימוקיו המוסריים והפוליטיים של המאניפסט היו משכנעים למדי, אבל מבחינה מדינית מעשית לא היה בו בחרם אלא לזרוז את ההתנגדות, שהסובייט השתדל כל כך לדחותה. שני הצדדים ראו בו, לא בלי סיבה, תחליף למרד. הסובייט נאחז בו רק משום שלא היה מסוגל לבצע התקוממות מזוינת. „יש רק מוצא אחד... יש רק דרך אחת להפלת הממשלה — למנוע ממנה... תשלום מסייה“, הכריז המאניפסט, מתוך ניגוד גלוי להשקפה שהובעה לעתים קרובות כל-

¹ היוזמה לחרם זה לא באה מן הסובייט, אלא מ„התאחדות האיכרים הכל-רוסית“ המתונה יותר, אשר הסובייט שיתף פעולה עמה. על „המאניפסט הפינאנסי“ חתמו הסובייט, התאחדות האיכרים הכל-רוסית, שתי סיעותיה של מפלגת הסוציאליסטים, מפלגת הסוציאליסטים-בולוויניקים והמפלגה הסוציאליסטית הפוליטית (פ. פ. ס.).

„בבקשה, לא להפסיק“, נוף בו טרוצקי בחומ־רה. „אתה נשאת את דברך. הודעת את הודעתך. אנו קיבלנו אותה לתשומת־לבנו. כלום יש לאס־פה איזה עניין נוסף בשוטר?“

„לא!“

„ובכן, עזוב, בבקשה, את האולם.“

הקצין גרר את רגליו, לימלם דבר־מה ויצא. טרוצקי קרא לחברי הועד הפועל שישימו את כל המסמכים ושלא יגלו למשטרה את שמותיהם. מן האולם למטה עלה קול הניפוץ של בריחי האקדחים. הצירים מילאו אחר פקודתו של טרוצקי.

קצין המשטרה חזר, הפעם עם כיתה של חיילים. אחד מחברי הועד הפועל קם לדבר לפני החיילים: „ברגע זה ממש — אמר — מפיר הצאר את ההבטחות שנתן במאניפסט־אוקטובר; והם, החיילים, מרשים שישתמשו בהם כמכשירים נגד העם.“ הקצין, שפחד מהשפעת הדברים האלה, מיהר והוציא את החיילים אל המסדרון וסגר את הדלת מאחריהם. „גם בעד דלתות סגורות“, הרים הנואם את קולו, „תבקיע קריאת־האחה של הפועלים ותגיע אל החיילים.“

לבסוף נכנסה פלוגה חזקה של המשטרה וטרוצקי הכריז: „ישיבת הועד הפועל ננעלה.“ כך נסתיים לאחר חמישים יום סיפור־העלילה של הסובייט הראשון בהיסטוריה⁽¹⁾.

הפועל והתחיל לקרוא פקודת־מאסר. הבעיה עכשיו היתה, איך ישא הסובייט את חולשתו והשפלתו בכבוד. התנגדות לא באה בחשבון כלל. אבל האומנם שומה עליהם להיכנע ברוח שפלה ובפנים קודרות, בלי כל אות של מרי? גאוותו של טרוצקי והחוש שלו לאפקטים בימתיים לא הרשו לו מעמד עלוב ומרפה־ידיים שכזה בנשיאותו. אבל כיון שנבצר ממנו לעשות מעשה של מרי ממש, לא נשאר לו אלא להשתמש בהומור, כדי לעזו על הקדרות שבמצב. הוא הפך איפוא את המעמד האחרון במחזה הזה לבורלסקה שנונה בביצוע נועז. כשהתחיל קצין המשטרה לקרוא לפני הועד הפועל את פקודת־המאסר, הפסיקו טרוצקי בחריפות: „בבקשה לא להפריע לנואם. אם אתה רוצה לדבר, עליך להודיעני את שמך ואני אשאל את האסיפה אם היא רוצה לשמוע אותך.“

הקצין הנדהם, שלא ידע אם מתקלסים בו או אם עליו לצפות להתנגדות מזוינת, חיכה עד שציר האיגוד המקצועי גמר את דבריו. אז שאל טרוצקי בקול חמור את חברי הועד הפועל, אם הם מוכנים להרשות לקצין לשאת את דברו „לשם אינפורמציה“. הקצין קרא את פקודת־המאסר, וטרוצקי הציע שהועד הפועל יקבל את הדבר לתשומת־לבו ויעבור לסעיף הבא שבסדר יומו. קם לדבר נואם אחר.

„סליחה“, גימגם קצין המשטרה, שנבוך למר־אה התנהגות בלתי־נשמעת כזאת, ופנה אל טרוצקי כמבקש עזרה.

(1) סוורצ'קוב, „נא זאריה רבולוציאני“, עמודים 163-165; ל. טרוצקי, „די רוסיא רבולוציון 1905“, עמודים 175-177.